

בס"ד

מצות השמיטה לפרשת בהר

ונשאלת השאלה: האם הדמיון בין השמיטה והשבת הוא רק דמיון מונחים, הרי סביר שהתורה תשתמש במונחים זהים לתיאור שבת בראשית ולתיאור המחזור החקלאי בן שבע השנים מכיוון ששתי השבתות הן יחידה שביעית של מנוחה, הפוגה, אי-עשייה – יחידה שביעית של שביטה – הבאה לאחר שש יחידות של עבודה, ולכן השאלה היא: מה המשמעות המיוחדת ללשון ולמבנה של ויקרא כ"ה ב-ו?

יתר על כן בפתיחת פרשתנו נאמר "ושבתה הארץ שבת לה". ומבאר רש"י את הביטוי "שבת לה" בעקבות הספרא ואומר:

4. רש"י בעקבות הספרא
"שבת לה" – לשם ה', כמו שנאמר בשבת בראשית"

וכבר העירו פרשני הספרא ופרשני רש"י, שלא נאמר באף אחד מן המועדים וגם לא ביום הכיפורים "שבת לה", אלא בשבת בראשית ובשנת השמיטה בלבד. וזוהי ראייה נוספת לקרבה המיוחדת שיש בין שנת השמיטה ליום השבת.

קרבה זאת מודגשת גם בדברי בעל ה"משך חכמה" שאומר:

5. ה"משך חכמה"
"שש שנים – ענין השנים כימי בראשית, וכן אמרו (בי"תורה כוהנים") כשם שנאמר "שבת לה" בשבת בראשית – כן בשמיטה. ולזה ביום שלישי וביום ששי נאמר "כי טוב" שתי פעמים, לכן בשנה השלישית ובשנה השישית צריך ליתן מעשר עני ולהיטיב לזולתו וזה רמז נאה"

קרבה נוספת בין השבת ובין השמיטה מצאנו בציווי על השמיטה בפרשת משפטים:

6. שמות כ"ג – פרשת משפטים

וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע אֶת-אֲרָצְךָ וְאַסְפָּתָהּ אֶת-תְּבוּאָתָהּ. יֵאָכְל וְהַשְּׂבִיעַת תִּשְׂמְטֶנָּה וְנִטְשָׁתָה וְאָכְלוּ אֲבִינִי עִמָּךְ וְיִתְרְסוּ תֹאכַל חֵיט הַשָּׂדֶה כֹּן-תַעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ לְזִיתְךָ. יֵב שְׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ וּבַיּוֹם הַשְּׂבִיעִי תִשְׁבֹּת לְמַעַן יָנוּחַ שׂוֹרְךָ וְחֹמְרְךָ וַיִּנְפְּשׁ בְּוַעֲמֶיךָ וְהָגֵר.

אבל אם נשים לב נראה, שבציווי בשמות על השמיטה, הכתוב דווקא נמנע מן השימוש במושג השבת ובנגזרותיו. למרות השימוש החוזר בתבנית הלוגית והלשונית 'שש פעמים תעשה... ובפעם השביעית לא תעשה...' אין התורה מכנה את השנה השביעית "שבת", וחלף זאת היא משתמשת בשורש ש"ט.

פרשת בהר נפתחת במצנת השמיטה:

1. ויקרא פרק כ"ה, ב-ו

(ב) ... כִּי תֵבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנִי נֹתֵן לָכֶם וּשְׁבַתַתְּהָ אֶרֶץ שַׁבַּת לַיהוָה: (ג) שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שְׂדֶךְ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמַר כְּרֶמֶךָ וְאַסְפָּתָהּ אֶת תְּבוּאָתָהּ: (ד) וּבַשָּׁנָה הַשְּׂבִיעִית שַׁבַּת שַׁבְּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ שַׁבַּת לַיהוָה שְׂדֶךְ לֹא תִזְרַע וְכֶרֶמְךָ לֹא תִזְמַר: (ה) אֶת סִפְיֹת קִצְיֹרְךָ לֹא תִקְצוּר וְאֶת עֲנְבֵי נִזְיֹרְךָ לֹא תִבְצֹר שְׁנַת שַׁבְּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ: (ו) וְהִיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאָכְלָהּ ...

קל לראות שהכתוב מדגיש את המילה "שַׁבַּת" ואת השורש ש"ב"ת, המופיע בהם שבע פעמים (כ"ה, ב, ב, ד, ד, ד, ה, ו) – כמניין השבת.

יתר על כן, על ידי הכפלת השורש ש"ב"ת בביטוי "שַׁבַּת שַׁבְּתוֹן" (כ"ה, ד) יוצרים ששת הביטויים המכילים את השורש מבנה כיאסטי המקשר בין כולם:

2. מבנה כיאסטי של פרשיית השמיטה

א	וְשַׁבַּתַתְּהָ אֶרֶץ	כ"ה, ב
ב	שַׁבַּת לַה'	כ"ה, ב
ג	שַׁבַּת שַׁבְּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ	כ"ה, ד
ב	שַׁבַּת לַה'	כ"ה, ד
ג	שְׁנַת שַׁבְּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ	כ"ה, ה
א	שַׁבַּת הָאָרֶץ	כ"ה, ו

אפשר שאין זה אלא אמצעי ספרותי גרידא להדגשה יתרה של השורש ש"ב"ת.

אבל הרב חנוך וקסמן משיבת הר עציון מציע לראות במבנה זה את המשמעות הרעיונית הבאה:

3. הרב חנוך וקסמן משיבת הר עציון

נראה שמבנה זה מדגיש את מה שתחום במסגרת של (א): השבת החקלאית, שבת הארץ (א), מתבטאת בשילוב "שבת שבתון" של הארץ (ג) עם הרעיון "שבת לה" (ב). אלו בדיוק אותם ביטויים שבהם השתמשה התורה בציווי על יום השבת: בדיבר הרביעי נאמר שהיום השביעי הוא "שַׁבַּת לַה'" (שמות כ', י); ובשמות ל"ה, האזכור המרכזי השני של השבת, מדובר על "שַׁבַּת שַׁבְּתוֹן לַה'" (שמות ל"ה, ב).

הווה אומר: כשם שהשבת של היום השביעי היא "שבת שבתון" ו"שבת לה", כך גם השבת של השנה השביעית היא "שבת שבתון" ו"שבת לה".

כמו כן גם החזרה שבע פעמים על השורש ש"ב"ת מזכירה לנו את הבריאה המתוארת בפרק א' בספר בראשית המחלקת לשבע פסקאות (אחת לכל יום משבעת ימי בראשית), ושבע פעמים נאמר בה "כי טוב".

הַשְּׁשִׁית וְעָשֶׂת אֶת הַתְּבוּאָה לְשֵׁלֶשׁ הַשָּׁנִים: (כב) וְזָרְעֶתְם אֶת הַשָּׂנֶה הַשְּׁמִינִת וְאֶכְלֶתֶם מִן הַתְּבוּאָה יָשֹׁן עַד הַשָּׂנֶה הַתְּשִׁיעִת עַד בּוֹא תְּבוּאֹתֶיהָ תֹאכְלוּ יָשֹׁן: האדם תלוי בחסדו של הקב"ה, ולא בעבודת כפיו.

קשר זה בין השבת ובין השמיטה אנו מוצאים בדברי בעל ספר החינוך:

9. ספר החינוך מצוות עשה סט

משורשי המצווה לקבוע בליבנו ולצייר ציור חזק במחשבותינו עניין חידוש העולם "כי ששת ימים עשה ה' את השמיים ואת הארץ וביום השביעי שבת..." , שלא ברא דבר, הכתיב מנוחה על עצמו. ולמען הסיר ולעקור ולשרוש מרעיונינו דבר הקדמות אשר יאמינו הכופרים בתורה, ובו יהרסו כל פינותיה ויפרצו חומותי, באה חובה עלינו להוציא כל זמנינו יום יום ושנה שנה על דבר זה, למנות שש שנים ולשבות בשביעית. ובכן לא יפרד העניין לעולם מבין עינינו תמיד, והוא כעניין שאנו מונין ששת ימי השבוע כששת ימי עבודה והשביעי יום מנוחה. ולכן ציווה ה' ברוך הוא להפקיר כל מה שתוציא הארץ בשנה זו מלבד השביטה בה, כדי שיזכור האדם כי הארץ שמוציאה אליו הפירות בכל שנה, לא בכוחה וסגולתה תוציא אותם, כי יש לה אדון עליה ועל אדוניה, וכשהוא חפץ הוא מצווה עליו להפקירם. ועוד יש תועלת בדבר לקנות בזה מידת הוותרנות. כי אין נדיב כנותן בלי תקווה אל הגמול.

ועוד יש תועלת אחר בזה: שיוסיף האדם ביטחון בהשם יתברך, כי כל המוצא עם לבבו לתת ולהפקיר לעולם כל גידולי קרקעותיו ונחלת אבותיו אחת לשבע שנים ומלומד בכך כל ימיו, לא תחזק בו לעולם מידת הכילות ולא מיעוט הביטחון.

ומרחיב רעיון זה הרב יצחק ערמה בספרו "עקדת יצחק" שער ס"ט ואומר:

10. הרב יצחק ערמה בספרו "עקדת יצחק" שער ס"ט

אין זאת רק כי בנפשנו דבר גלות את אזנינו ולהעיר את לבנו בהציב לנו ציונים גדולים ונוראים, לפקוח עינים עיורות השקועות בדמיוני העולם, כזבין והבלין, המוכרים אותה (= את נפשם) לצמיתות לעבוד את האדמה עבודת אדמה ועבודת משא צמד פרדים; והלא המה קיבלו עליהם לעבוד אלוהים מאהבה. והנה לשלוח מבית כלא יושבי חשך ולהוציא ממסגר אסירי התאוות האחוזים בחבלי הבלי זמנם, שם לנו נרות מאירים ופתח לנו חלונות שקופים והציב לעינינו סימנים מובהקים במיני המשך זמננו, ימינו, שבועותינו, ושנותינו אשר לא נוכל להתעלם מהם, כי אם בשגעון ובעירורן.... כי הנה עבודת ששת ימים ושבת השביעי היא עדות נאמנה שהעולם נברא ברצון הבורא, ...והנה זה יהיה אות ומופת מוחלט לאמתת מציאותו... והרי זאת היא האמונה הראשונה המחויבת לכל בעל דת...

העניין השני... כי במספר שבע שני העבודה ושבת השביעית העיר את לבנו, כי לא שולחנו הנה להיות עבדים נמכרים לאדמה, כי אם לתכלית אחר נכבד ונפלא ממנו, ושלא נתכוון בעבודתה רק לכדי צורך אוכל נפש ושאר הסיפוקים, בעוד שעלינו להשתדל בהשגת התכלית העליון; וזאת היא כוונת מתנת הארץ הזאת אל זאת האדמה, שכניסתן לארץ אינה להשתעבד לה ולעבודתה להוציא תועלתה וליצור פירותיה לקבוע אותם על יד, כדי להתעשר בהם, כמו שהיא כוונת כל העמים בארצותם (בראשית ל"ו) "וישבו בארץ ויסחרו אותה והארץ הנה רחבת ידים לפניכם" רק הכוונה כדי שיעמדו על עצמם וידרשו שלמותם, כפי רצון בוראם, ובין כך יסתפקו מאשר יצטרכו לכדי חיותם.

כלומר: בפרשת משפטים השנה השביעית איננה "שבת" אלא רק "שמיטה" – הפסקת העבודה בשנה השביעית.

הבנה זאת מאירה באור חדש את ראשיתה של פרשת בהר. על רקע שמות כ"ג, מהווים פסוקי ויקרא כ"ה, ב-ו שינוי קיצוני בדמותה ובטבעה של השנה השביעית בתורה; מתברר כי הלשון והמבנה, נועדו לקשור את השנה השביעית לתפיסה המקראית של השבת.

לאור כל עולות השאלות הבאות:

א. מה טיבו של הקשר הזה בין השבת והשמיטה, מה יוצר את הזיקה ההגותית בין שבת היום השביעי ובין שבת השנה השביעית?

ב. מדוע הקשר בין השבת ובין השמיטה מופיע דווקא בפרשת בהר, מדוע קושרת התורה בין החובה להותיר את האדמה לא-מעובדת בשנה השביעית ובין מושג השבת דווקא כאן, סמוך לסופו של ספר ויקרא? מה הקשר בין שבת הארץ ובין ספר ויקרא?

הזיקה הרעיונית בין השבת והשמיטה

לאחר הגדרת היום השביעי כ"שבת לה" ממשך הדיבר הרביעי בציווי מפורש ובהסבר:

7. שמות כ', ט-י

לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה, אַתָּה וּבְנֶךָ וּבִתְךָ עִבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ וּבְהִמְתְּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ. כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ, אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם, וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי.

כלומר ששת ימי העבודה ומנוחת היום השביעי משקפים את מעשי ה' בבריאת העולם; בשבתו ביום השביעי מעיד כל יהודי על בריאת העולם.

יתרה מזו, איסור עשיית מלאכה ביום השביעי כולל גם את סיפוק הצרכים האישיים, דוגמת מזון, ביגוד ומגורים. במדבר נאסר על בני ישראל ללקוט מן בשבת, והיה עליהם להסתמך על ה'נסי' שמנע מן המנה הכפולה שלקטו ביום השישי להירקב (שמות ט"ז, כב-כט); בכך פיתחו בני ישראל את המודעות לתלותם בחסדי ה' ולאופי הנסי של קיומם היומימי.

איסורי יום השבת מבטאים רעיון דומה:

איסור עשיית מלאכה וההימנעות מן הטיפול בצורכי הפרנסה השוטפים מסמלים את האופי ה'נסי' המאפיין אפילו את החיים היומימיים שלנו, ובכך הם מכונים בנו את המודעות לתלותנו בקב"ה.

לאור עקרונות אלו נוכל לבאר גם את השימוש במילה "שבת" ביחס למחזור שבע השנים:

כשם שהמנוחה ביום השביעי משקפת את שבת ה' לאחר בריאת העולם בשישה ימים, כך גם מעידה השבתה מן העבודה החקלאית בשנה השביעית על 'עבודת ה' בשישה ועל מנוחתו בשביעי.

ובאופן דומה ממשך מחזור שבע השנים החקלאי גם את רעיון התלות בה' הגלום בשבת:

מי שנוטש את שדהו בשנה השביעית תלוי בחסדי שמים ובהבטחה הא-לוהית לשפע של יבול בשנה השישית:

8. ויקרא כ"ה

(כ) וְכִי תֵאמְרוּ מַה נֹאכַל בְּשָׂנֶה הַשְּׁבִיעִת הֵן לֹא נִזְרַע וְלֹא נִאָּסַף אֶת תְּבוּאָתֵינוּ: (כא) וְצִוִּיתִי אֶת בְּרַכְתִּי לָכֶם בְּשָׂנֶה

מורכבת של המילה "שבת" (כ"ה, ב-ו).
 והנה, בסיום הפרשה, בתוך פסקה קצרה בת שני פסוקים,
 שבה התורה ומדגישה את מושג השבת דווקא :
 ג. פרק כ"ו, א-ב: לא תעשו לכם אֲלִילִים וּפְסָלִים וּמִצְבָּה לֹא
 תִּקְיִמוּ לָכֶם, וְאֲבָן מְשִׁכִית לֹא תִתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם לְהִשְׁתַּחֲוֹת
 עֲלֶיהָ, כִּי אֲנִי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם. את שבתתי תשמרו ומקדשי
תיכראו, אֲנִי ה'.

ד. האזכור החוזר והנשנה של השבת 'מבאר' גם את הקשר
 התמוה של העונשים הקשים שבפרשת בחקתי לחטא של אי
 שמירת השמיטה.

מצד ההיגיון היה נראה להסביר את אימי המלחמה והגלות
 כעונש על הפרה כללית של הברית עם ה', כפי שגם עולה
 ממשפט התנאי שבפתח פרשת התוכחה :

פרק כ"ו, יז-טו: ואם לא תשמעו לי ולא תעשו את כל
המצוות האלה, ואם בחקתי תמאסו, ואם את משפטי תגעל
ונפשכם לבלתי עשות את כל מצותי, להפרכם את בריתי

אלא שבהמשך הפרשה, אחרי תיאור עונשי הרעב, המחלות
 והגלות, אומרת התורה כי העונשים באים על חטא אחד:
פרק כ"ו, ל"ד-ל"ה: אז תרצה הארץ את שבתתיה, כל ימי
השמה, ואתם בארץ איביכם; אז תשבת הארץ והרצת את-
שבתתיה. כל ימי השמה תשבת, את אשר לא שבתה
בשבתתיכם בשבתכם עליה

כלומר הגלות היא עונש על הפרת שבת הארץ;
 היא מאפשרת לארץ להשלים את השבתות החסרות לה.
 הנה כי כן מדגישה התורה פעם נוספת באופן בלתי-צפוי את
 רעיון השבת.

משמעות החזרה על השבת

על מנת להבין את משמעות החזרה על רעיון השבת בחלקו
 האחרון של ספר ויקרא, הבה נחזור אל האזכור הראשון של
 השבת בחלק זה – כמועד הראשון בפרשת המועדות (כ"ג, ב-
 ג).

השבת השבועית היא אב-טיפוס לקדושה התלויה בזמן.

הנה כך מציגה התורה לראשונה את שבת בראשית:

12. בראשית ב', א-ג

ויכלו השמים והארץ וכל צבאם; ויכל א-להים ביום השביעי
מלאכתו אשר עשה, וישבת ביום השביעי מכל מלאכתו אשר
עשה. ויברך א-להים את יום השביעי ויקדש אותו

נשים לב שהתורה מזכירה כמובן את השביתה ממלאכה
 ביום השביעי ורומזת לניגוד שבינו ובין ששת ימי המעשה,
 אולם, עיקר עניינם של פסוקים אלו הוא בברכה ובקדושה:
 ה' בירך את יום השבת וקידש אותו, ובכך קבע את יסודותיה
 הרעיוניים של השבת.

לאור הבנה זאת מובן מדוע מובאת השבת בראש רשימת
 המועדים;

נקודת ההתחלה המתבקשת לדיון בקדושת הזמן – כלומר:
במפגש עם הקב"ה בממד הזמן – היא השבת, האב-טיפוס
של קדושה זו.

לאור זאת ברור גם השימוש במילה "שבת" כמילה מנחה
 ביחס למועדים השונים המנויים בפרשת המועדות (כ"ג, כד,
 לב, לח-לט):

ולקיים ולחזק זה העניין ההכרחי להם, נכתב ונמסר בידם
 לסימן גדול, שיעבדו אותה שש שנים וישמטוה בשביעית,
 כדי שיוודע להם, כי לא בכח עבודת האדמה יגבר איש, אבל
 שעבודתם הוא דבר ששובתין ממנה לשם ה'. כמו שפירש
 ואמר "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, לך ולעבדך ולאמתך
 ולשכירך ולתושבך הגרים עמך" – כדי שיוודע לך שאין
 המכוון לך מעבודתה רק מה שיצטרך לכם לאכלה לך ולעבדך
 ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים עמך, שהם אביוני העם,
 והיותר מזה ראוי להחרימו ולתתו מאכל לבהמת השדה
 ולחית הארץ.

החזרה על השבת בפרקים האחרונים של ספר ויקרא

אמנם השימוש באותו מונח ביחס לשביתת היום השביעי
 וביחס לשביתת השנה השביעית מסביר את הזיקה הרעיונית
 שבין שבת בראשית ובין שבת שבע השנים.

אך אין בכך כדי לבאר את הקשר לספר ויקרא:

מדוע בחרה התורה להציג את אופי ה"שבת" של השנה
השביעית ולפתח את ההקבלה הרעיונית שבינה ובין היום
 השביעי רק בשלב זה, סמוך לסופו של ספר ויקרא?

למעשה, מושג השבת חוזר ועולה שוב ושוב בפרקים
 האחרונים של ספר ויקרא, ומפרק כ"ג ואילך מוזכרת השבת
 כמעט בכל פרשייה.

11. איזכורי השבת בפרקים האחרונים של ספר ויקרא

א. פרק כ"ג עצמו, "פרשת המועדות", נפתח בציווי על שבת
 היום השביעי – ציווי הנראה תמוה בהקשר זה, שהרי שבת
 איננה יום חג.

יתרה מזו, לאורך הפרשה מופיעה המילה "שבת" בתיאור כל
 אחד ואחד מן החגים (ראה כ"ג, כד, לב, לח-לט).

א. פרק כ"ג – פרשת המועדות: (ב) דבר אל בני ישראל
ואמרת אליהם מועדי יהוה אשר תקראו אתם מקראי קדש
אלה הם מועדי: (ג) ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי
שבת שבתון מקרא קדש כל מלאכה לא תעשו שבת הוא
ליהוה בכל מושבתתיכם: (ד) אלה מועדי יהוה מקראי קדש
אשר תקראו אתם במועדים:

(כד) דבר אל בני ישראל לאמר בחדש השביעי באחד לחדש
יהיה לכם שבתון זכרון תרועה מקרא קדש:

(לב) שבת שבתון הוא לכם וענייתם את נפשתיכם בתשעה
לחדש בערב מערב עד ערב תשבתו שבתכם:

(לח) מלבד שבת יהוה ומלבד מתנותיכם ומלבד כל נדרכים
ומלבד כל נדבתיכם אשר תתנו ליהוה:

(לט) אך בחמשה עשר יום לחדש השביעי באספכם את
תבואת הארץ תחגו את חג יהוה שבעת ימים ביום הראשון
שבתון וביום השמיני שבתון:

ב. הפרשייה הבאה – הציווי על הבאת השמן למנורה והסולת
 לחם הפנים (כ"ד, א-ט) – מזכירה אף היא את השבת,
 בצוותה להחליף את לחם הפנים מדי שבוע ביום זה:

ב. פרק כ"ד – שתי הלחם: (ח) ביום השבת ביום השבת
יערכנו לפני יהוה תמיד מאת בני ישראל ברית עולם:

למעשה, נראה כי הסיבה היחידה למיקומה של פרשה זו
כאן היא אזכור השבת;

הנושאים של תרומה למשכן וסדרי העבודה בו מתאימים
 יותר לספר שמות דווקא.

ג. פרשות בהר ובחקתי מוסיפות ומחדדות מגמה זו.

כפי שראינו, החלק העיקרי של פרשת בהר – מחזור
 השמיטות והיובלים והדינים המסתעפים מהם – פותח
 בהגדרת השנה השביעית כ"שבת לה" ובהדגשה ספרותית

כמו כן פסוקי הסיום של פרשת בהר, המצוינים כנושא החמישי בטבלה, מעוררים בעיה מהותית יותר. בפסוקים אלה, הבאים מיד לפני פרשת הברכות והקללות שבפרשת בחקתי, נאמר (כ"ו, א-ב) – **מקור 11**:

לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם אֱלִילִים וּפְסֵל וּמַצֵּבָה לֹא תִקְיִמוּ לָכֶם... בְּאַרְצְכֶם... כִּי אֲנִי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם; אֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמְרוּ וּמִקְדְּשֵׁי תִירְאוּ, אֲנִי ה'

כלומר עולה מפסוקים אלו, שקדושת המקום לא נעלמה לגמרי ממהלכו של ספר ויקרא:

כמבוא לברית 'אם... אז... ואם לא... אז...' של פרשת בחקתי (ראה כ"ו, ג-ד, יד-טז) מציגה כאן התורה את האיסור המתבקש על עבודת אלילים;

את המצווה המתבקשת בהקשר של חלק זה של הספר, הלוא היא מצוות השבת;

ואת המצווה המעורפלת "ומקדשי תיראו", שהופעתה במקום זה מפתיעה במקצת – מה לה לקדושת המקום כאן, בחלקו האחרון של ספר ויקרא, שכבר פנה לדון בקדושת הזמן?

אלא שיש לאמר שהמעבר מהעיסוק בקדושת המקום לעיסוק בקדושת הזמן איננו מהפכה, כי אם תנועה דיאלקטית המגיעה לשיאה במיזוג שני סוגי הקדושה.

ספר ויקרא מתאר שני סוגי קדושה: רובו של הספר מתמקד בסוג הראשון – קדושת המקום והמשכן, המיוצגת במילה "משכן";

אחר כך, מפרק כ"ג ואילך, פונה התורה להציג את הסוג השני, קדושת הזמן, המיוצגת במילה "שבת".

ובפתח הברית החותמת את ספר הקדושה מקשרת התורה את שתי הדרכים להשגת הקדושה ולמפגש עם ה' על ידי צירוף השבת והמקדש ומיקומם יחדיו אחרי איסור עבודה זרה, דהיינו: לאחר חובת הנאמנות לקב"ה.

בסיכום תמציתי זה מזכירה התורה את הנושאים החשובים ביותר של הספר.

למעשה, חיבור קדושת הזמן וקדושת המקום מתרחש לא רק בשורה החמישית בטבלה – פתיחת הברית של פרשת בחקתי – אלא גם בשורה הרביעית, דהיינו: בפסוקי הפתיחה של דיני שנת השמיטה.

הבה נשוב ונעיין בפסוקים אלו (ויקרא כ"ה, ב-ו) – **מקור 1**:
כִּי תֵבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָכֶם, וְשַׁבְּתָה הָאָרֶץ שַׁבְּתָה לָהּ. שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שְׂדֶךְ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמַר כְּרֶמֶן וְאִסַּפְתָּ אֶת תְּבוּאָתָהּ, וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית שַׁבְּתָה שַׁבְּתוֹן יִהְיֶה לְאָרֶץ, שַׁבְּתָה לָהּ. שְׂדֶךְ לֹא תִזְרַע, וְכֶרֶם לֹא תִזְמַר, אֶת סְפִיחַ קְצִירֶךָ לֹא תִקְצֹר, וְאֶת עֵנְבֵי נִזְיֶיךָ לֹא תִבְצֹר; שְׁנַת שַׁבְּתוֹן יִהְיֶה לְאָרֶץ. וְהִיתָה שַׁבְּתָה הָאָרֶץ לָכֶם לְאֹכְלָהּ לֶךְ וּלְעֶבְדְּךָ וּלְאִמְתְּךָ וּלְשִׁכְרֶךָ וּלְתוֹשֵׁבֶיךָ הַגֵּרִים עִמָּךְ, וּלְבִהֶמְתְּךָ וּלְחַיָּה אֲשֶׁר בְּאֶרְצְךָ תִּהְיֶה כָּל תְּבוּאָתָהּ לְאָכֹל

הפרשה פותחת בביטוי "כי תבאו אל הארץ" ומזכירה שש פעמים את המילה "ארץ"; הארץ היא ש"שובתת"; והמסגרת של המבנה הכיאסטי שתיארנו בתחילת השיעור מקשרת בין המילים "שבת" ו"ארץ".

הווה אומר: **שנת השמיטה איננה תלויה רק בזמן אלא גם במקום, והיא עצמה כבר ממזגת אפוא את קדושתם; השנה השביעית מתקדשת רק בארץ הקודש.**

בפרשה העוסקת בקדושת הזמן, משמעות המילה "שבת" אינה רק 'יום אסור במלאכה'; השבת היא הסמל המתבקש למהות הפרשה העוסקת בזמנים מקודשים.

ניתן לאמר שפרשת המועדות, העוסקת בזמנים מקודשים, ופותחת ביום השבת, מהווה נקודת מפנה בספר ויקרא.

עד תחילת פרק כ"ג עסק ספר ויקרא בקדושת המקום – דהיינו, במפגש עם הקב"ה במקום מיוחד – ודן בענייני המשכן, הקרבנות והכהנים;

מפרק כ"ג ואילך עוסק הספר בקדושת הזמן ובסמלה – **השבת.**

כלומר, החלק האחרון של ספר ויקרא מרחיב את משמעות המילה "שבת", לנושא הרחב של קדושת הזמן.

לאור זאת, מתבארים היטב לא רק הקשר הרעיוני שבין מחזור שבע השנים החקלאי ובין השבת השבועית, אלא גם הקשר בין ספר ויקרא ובין שבת הארץ.

בנקטה בפתיחת פרשת בהר במינוחים "שבת הארץ", "שבת לה" ו"שבת שבתון" (כ"ה, ב-ו) רומזת התורה כי לפנינו **דוגמה נוספת לקדושת הזמן.**

כמו שבת בראשית וכמו המועדים, השנה השביעית היא סוג של קדושה התלויה בזמן.

מנקודת המבט של ספר ויקרא כולו, זוהי נקודת מפגש נוספת למפגש עם הקב"ה (כמו המשכן והשבת).

משום כך מקשרת התורה כאן, בספר ויקרא, את דיני השנה השביעית למושג השבת, ומגדירה את השמיטה כ"שבת הארץ".

לעיל מנינו שישה הקשרים שבהם משתמשת התורה במילה "שבת" במהלך החלק האחרון של ספר ויקרא:

ההקשר	הבעיה	הפסוקים
א. דיני המועדים	אזכור השבת כמועד הראשון	כ"ג, א-ג
ב. דיני המועדים	השימוש "שבת" ביחס לכל חג וחג	כ"ג, טו-טז, לב, לח-לט
ג. הבאת השמן והסולת	מיקום הפרשה בספר ויקרא, ולא בספר שמות	כ"ד, א-ט
ד. שנת השמיטה	השימוש השבת ו'הפיכת' השמיטה לשבת	כ"ה, ב-ו
ה. פסקת הסיום של פרשת בהר	אזכור מצות השבת	כ"ו, א-ב
ו. התוכחה שבסדר בחקתי	הקשר בין הגלות לביטול שנת השמיטה	כ"ו, לד-לה

החיבור של קדושת המקום עם קדושת הזמן החסר שהצענו עד כה, כי השימוש במושג השבת נובע מן המעבר לעיסוק בקדושת הזמן, מסביר את ארבעת האיזכורים הראשונים,

אך לא עונה על השאלה: מדוע באה הגלות על הפרת מצוות השמיטה?

ה"כלי יקר" חולק על טעמו של הרמב"ם מסיבה אחרת:
15. ה"כלי יקר"

בטעם מצוה זו יש דעות חלוקות, כי רבים אומרים שהטעם הוא שתשבות הארץ כדי שתוסיף תת כוחה לזורע ולזה נטה הרב המורה, ורבים חולקים עליו... ובעקדה נתן טעם אחר ואמר שתכלית מצוה זו לזכר חידוש העולם, וגם זה רחוק מכליותי, כי הוא דומה "ליהודה ועוד לקרא", כי יום השבת התמידי בכל שבוע בא לזכר חידוש העולם, ואם הוא לא יועיל, מה יושיענו זה הבא לעתים רחוקות? וה"כלי יקר" מציע את הטעם של הבטחון בה' מתוך ההבנה שאין אנו אדוני הקרקע אלא תושבים בארצו של הקב"ה: ...אומר אני שטעם מצוה זו הוא להשריש את ישראל במידת האמונה והבטחון בה', כי חשש הקב"ה פן בבואם אל הארץ יתעסקו בעבודת האדמה על המנהג הטבעי, וכאשר כביר מצאה ידם, ישכחו את ה' ויסירו בטחונם ממנו, ויחשבו שהארץ שלהם היא והם הבעלים ואין זולתם. על כך הוציאם ה' מן המנהג הטבעי לגמרי, כי בשש שנים דרך האומות לעשות שתי שנים זרע ושנה אחת בור, כדי שלא להכחיש כוחה, והקב"ה אמר "שש שנים תזרע" מדי שנה בשנה ואני מבטיחך להוסיף כחה שלא תכחיש... תדע כי לי הארץ, ועל ידי כך יהיו עיניך נשואות אל ה'... ועל ידי זה יאמינו כי כולם אינם רק אריסים בקרקע והקב"ה בעל השדה.

אלא שאם נעמיק בדיני השמיטה נראה שלמעשה מצוות השמיטה כוללות שני מרכיבים מרכזיים, כמו שמופיע ברמב"ם:

16. רמב"ם ביז החזקה הלכות שמיטה ויובל

הלכה א' א': מצות עשה לשבות מעבודת הארץ ועבודת האילן בשנה השביעית שנאמר "ושבתה הארץ שבת לה'..."
הלכה ד' כ"ד: מצות עשה להשמיט כל מה שתוציא הארץ בשביעית שנאמר (שמות כ"ג) "השביעית תשמטנה ונטשתה". וכל הנועל כרמו או סג שדהו בשביעית ביטל מצות עשה... אלא יפקיר הכל ויד הכל שוין בכל מקום שנאמר "ואכלו אביוני עמך".

כלומר שתי דרישות נדרשות מיהודי בישראל בשנת השמיטה והן המטביעות את חותמם על חיי השנה הזאת, והם השמיטה מעבודה חקלאית, והפקרת השדות ויבולם (כמו שראינו לעיל שזה למעשה הדגש המרכזי בציווי על השמיטה בפרשת משפטים).

למעשה הטעם הראשון שהביא הרמב"ם המדגיש את "החמלה על בני האדם והרחבה לבני אדם כולם" מתמקד למעשה בציווי על הפקרת היבול החקלאי. באופן דומה מסביר גם בעל "המנחה בלולה":

17. בעל "המנחה בלולה"

"ושבתה הארץ – לא גזרה תורה המצוה הזאת אלא לחמלה על בני האדם, שאין להם שדות וכרמים, שיהיו שמחים בשנת השמיטה, כמו שהעשירים שמחים בשאר השנים"

ובעל ה"אור החיים" הקדוש רואה גם בפסוק האחרון של פרשת השמיטה רמז לטעם זה של השלטת השיוון בין בני האדם, ומסביר:

18. "אור החיים" הקדוש

"לכם לאוכלה לך ועבדך ולשכירך ולתושבך הגרים עמך – חזר ופרט לך (אחר שאמר "לכם" עוד מנה לפרטיו מי הם הכלולים ב"לכם"). ואם תאמר: אם כן למה נאמר "לכם"? שלא היה לו לומר אלא "והיתה שבת הארץ לאכלה לך ולעבדך..." ונראה כי חש לומר בדרך זה (הכתוב חשש להביא

כלומר, שנת השמיטה כוללת, את קדושת המקום ואת קדושת הזמן גם יחד, ולמעשה היא מרחיבה את ממדיו של כל אחד משני סוגי הקדושה ליחידה הרחבה ביותר שקיימת: **קדושת הזמן** מתרחבת מן היחידה הסטנדרטית של יום אחד **לשנה שלמה**;

ואף **קדושת המקום** פורצת מן הגדרים הרגילים והמוכרים שלה אל מעבר לחומות המקדש וממלאת את ארץ ישראל כולה – **הארץ כולה הופכת למקום קדוש**.

הקשר בין השמיטה ועונש הגלות

הבנה זאת של מהותה של מצות השמיטה, יכולה להציע הסבר אפשרי לקשר שיוצרת התורה בין ביטול מצוות השמיטה ובין עונש הגלות בפרשת בחוקותי (שעליו נעמד בהרחבה בשבוע הבא).

וכבר העלו הפרשנים את האלה מה מהות קשר זה, כפי ששואל הרב יצחק ערמה בספרו "עקדת יצחק":

13. הרב יצחק ערמה בספרו "עקדת יצחק"

... וחז"ל אמרו (פרקי אבות פרק ה') "גלות באה לעולם על... ועל שמיטת הארץ". ויש לתמוה למה תהיה כזאת על חטא כזה? ... ואם השביתה היא תהיה לצורך עבודת האדמה כמנהג עובדיה שמשביתין אותה קצת שנים, כדי שתחליף כח להוסיף על תבואתה, ... אם יחדלו מעשות שמיטה... מיעוט פירותיהם יהיה ענשם, ולמה יגלו מעליה בעונש זה?!

אלא שלאור דברינו לעיל, ניתן להציע ולאמר שכמו הפתיחה לברית, העוסקת בשבת ובמקדש, גם שנת השמיטה משלבת את קדושת הזמן וקדושת המקום;

כמו הפתיחה לברית, אף שנת השמיטה משרטטת את ההזדמנות למפגש עם הקדושה ולהיוועדות עם הקב"ה;

כמו הפתיחה, גם שנת השמיטה מכילה בתמצית את האידיאל הדתי של ספר ויקרא ואת הייעוד של הכניסה לארץ ישראל.

אך אם בני ישראל אינם מקיימים את שבת הארץ, אם אין הם מבינים את קדושת הזמן וקדושת המקום ואין הם משכילים לנצלן למפגש עם ה' – מה חפץ באלו?

על כך באים העונשים והגלות שבפרשת בחוקותי:

התוצאה של אי-הבנת קדושת הזמן וקדושת המקום ושל חילול משמעותם של המקדש והשבת היא גלות.

משמעויות נוספות לשמיטה

בדבריו של בעל העקדת יצחק שהבאנו לעיל הוא רומז לאחד משני הטעמים שנותן הרמב"ם במורה נבוכים למצוות השמיטה, שאומר:

14. הרמב"ם במורה נבוכים חלק ג' פרק ל"ט

ואמנם כל המצוות אשר ספרנום, ב"הלכות שמיטה ויובל", מהם - לחמלה על בני אדם והרחבה לבני אדם כולם, כמו שאמרו "ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השדה" (שמות כג, יא), ושתוסיף הארץ תבואתה ותתחזק בעמדה שמוטה.

וכפי שרומז בעל הי"עקדת יצחק" בדבריו, רבים תלקו על הטעם השני של הרמב"ם שנראה כטעם חקלאי,

ולדוגמא אומר רבי יצחק אברבנאל על טעמו השני של הרמב"ם "ואין הדבר כן באמת".

אמנם הראיה שמביא האברבנאל כנגד הרמב"ם שכן שהתורה מבטיחה שהאדמה תיתן בשנה השישית יבול שיספיק לשלש שנים, אינה קושיא חזקה, כי ניתן לאמר שאין זה טבעה של הארץ אלא הבטחה לברכה אלוקית לבני ישראל אם ישמרו על השמיטה.

"שבת שבתון יהיה לארץ, שבת לה'!"

הסדר החברתי השמיטה והיובל

הסדר החברתי הבא לידי ביטוי במצוות השמיטה כמו גם במצוות האחרות בפרשת בהר מטרתו לממש את החזון הגדול אותו הציב הקב"ה לעם ישראל לפני מתן תורה כאשר חנו נגד הר סיני:

20. שמות י"ט, ה-ו

ועתה אם שמוע תשמעו בקלי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגלה מכל העמים כי לי כל הארץ. ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש...

בני ישראל נענו בשמחה לאתגר שנאמר (שמות י"ט ח') "ויענו כל העם יחדו ויאמרו: כל אשר דבר ה' נעשה".

עתה ניתנות להם קבוצות קבוצות של מצוות, קומה על גבי קומה, אשר מטרתן להפוך את בני ישראל ל"ממלכת כהנים וגוי קדוש".

ראשית, ניתנו להם עשרת הדיברות שהן "כמו אבות למצוותיה של תורה".

אחר כך ניתנו להם "המשפטים" אשר נועדו להסדיר את יחסי איש עם רעהו וליצור חברה מתוקנת שבה שוררים משפטי צדק.

לאחר קבלת עשרת הדיברות והמשפטים ראויים בני ישראל לבנות משכן לה' בתוכם, ועל כן מצטווה משה על מלאכת המשכן.

פרשיותיו הראשונות של ספר ויקרא, המשך ישיר הן לפרשות המשכן בסיומו של ספר שמות: תורת הקרבנות יוצקת תוכן של עבודה במשכן, ודיני הטומאה והטהרה הם המאפשרים את השראת השכינה במשכן.

עתה מתרוממות פרשיותיו הבאות של ספר ויקרא אל דיני הקדושה של הכהנים ושל כל בני ישראל.

אבל בכל אלו אין די כדי שתקיים בבני ישראל ההבטחה הגדולה "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש". עדיין חסרה חוליה חיונית בחזון זה.

אין די בעם שבין פרטיו שוררים משפטי צדק, ושבמרכזו ניצב משכן ה' והוא עובד את א-לוהיו בקדושה ובטהרה. הרי התכנית הא-לוהית היא להנחיל לעמו את נחלתו, את ארץ כנען, ושם יכוננו חברה וממלכה שיהיו שונים שוני מהותי ממצבם כנוודי מדבר. בני ישראל אמורים להיות "ממלכת כהנים וגוי קדוש".

עם היושב על אדמתו ומעבדה, וחי חיים לאומיים-כלכליים מלאים, עומד לפני מבחנים חברתיים לא פשוטים, ולשם התמודדות עמם הוא זקוק לחזון חברתי ולאמנה שתסדיר את חייו הלאומיים בעניינים המרכזיים הקובעים את אופיים של החיים הללו.

זהו תפקידה של פרשת בהר.

57 פסוקיה של פרשה קצרה זו הם התכנית החברתית-כלכלית שמיעדת התורה לעם היושב בארצו, ורק מכוח כיוונום יושלם חזון הברית שנכרתה בסיני, וישראל יהיו

את הפירוט בלי מלת "לכם" שהייתי אומר: הקודם בפסוק קודם באכילה (כדרך שאמרו עניי עירך קודמים לעניי עיר אחרת), לזה קדם הכתוב וכלל כולם יחד ואמר "לכם" שאין גדר לאחד יותר מחברו בפירות שביעית"

החיבור בין הרעיון החברתי ובין רעיון השבת מנוסח באופן בהיר בדברי הראי"ה קוק בהקדמה לספרו "שבת הארץ" בה הוא מוסיף נדבך נוסף לקשר שבין השבת והשמיטה ואומר:

19. הראי"ה קוק בהקדמה לספרו "שבת הארץ"

סגולת האומה, הטוב האלוקי הטבוע בקרבה, החיים הישרים והטובים המתאימים אל הצדק והיושר, השקט והשלווה, החן והאומץ הממולאים בהסתכלות אלוקית מקפת, כפי מה שהיא נמצאת בנשמת האומה - אין חיי החול יכולים להוציאה מן הכוח אל הפועל. חיים אלה במהומתם המעשית מסתירים את ההוד הרוחני של הנשמה האלוקית (השוכנת באומה), ומעכבים את הזרחת אורה הבהיר והישר לתוך המציאות החילונית השלטת. דחיפת הגידול וההשתלמות של החיים צריכה שתצא אל הפועל על ידי נתינת רווח (הריש בסגול) של הפסקה והתנערות ממהומת החיים הרגילה.

היחיד מתנער מחיי החול לפרקים קרובים - בכל שבת ... את אותה הפעולה שהשבת פועלת על כל יחיד, פועלת היא השמיטה על האומה בכללה. צורך מיוחד הוא לאומה זו (שהיצירה האלוקית נטועה בקרבה באופן בולט), כי מזמן לזמן יתגלה בתוכה המאור האלוקי שלה (= השבת) בכל מלא זוהרו, אשר לא ישביתוהו חיי החברה של חול עם העמל והדאגה, הזעף והתחרות אשר להם, למען תוכל להתגלות בקרבה טהרת נשמתה בכללותה כמו שהיא. ואם אותה האביריות (= קשיחות הלב) המוכרחת להתלוות על כל סדר של חיי ציבור קבועים; גורמת להקטין את עדינות-החיים המוסרית, והניגוד המתמיד שבין השמיעה האידיאלית להכרזה של חסד ואמת, חמלה ורחמים, לבין הנגישה והכפייה ולחץ הקפידה של קנין ורכוש, המוכרחים להיראות בעולם המעשי, גורם הרחקה לאור האלוקי מתכונת הכרתה הציבורית של האומה ... הנה הפסקת הסדר החברתי בצדדים ידועים, מתקופה לתקופה, מביאה לאומה זו, (כשהיא מסודרת על מכוונה), לידי עלייתה העצמית למרומי התכונות הפנימיות שבחיים המוסריים והרוחניים, מצד התוכן האלוקי שבהם, העומד למעלה למעלה מכל תכסיס וסדר חברתי הוא מעבד ומעלה את הסדרים החברתיים ונותן להם את שלמותם...

...שנת שבתון מוכרחת היא לאומה ולארץ! שנת שקט ושלווה, באין נוגש ורודה, "לא יגוש את רעהו ואת אחיו, כי קרא שמיטה לה", שנת שיויון ומרגוע, התפשטות הנשמה בהרחבתה אל היושר האלוקי, המכלכל חיים בחדס; אין רכוש פרטי מסוים ולא זכות קפדנית, ושלוש אלוקי שורר על כל אשר נשמה באפו. "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים עמך, ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול", אין חילול קודש של קפדנות רכוש פרטי בכל תוצאות יבולה של שנה זו, וחמדת העושר המתגרה על ידי המסחר, משתכחת. "לאכלה - ולא לסחורה". עין טובה והוקרה נאמנה באה לכל ברכת ה' אשר בפרי הארץ. "לאכלה - ולא להפסד". (פסחים נב, ב, שאסור להפסיד פרי הראוי לאכילה). האדם חוזר אל טבעו הרענן, עד אשר לא יצטרך לרפואות למחלות, שהן באות ברובן על ידי הריסת (שיווי) המשקל של החיים, בהתרחקם מטהרת הטבע הרוחני והחומרי; "לאכלה - ולא למלוגמא (רש"י: רפואה), לאכלה - ולא לעשות ממנה אפיקטוזין" (שלוקחין להקיא המאכל) (סוכה מ, ב). רוח קדושה ואצילות שפוך על פני כל.

זוהי קריאת הדרור בארץ לכל יושביה, וזו הגאולה הניתנת בארץ.

השמיטות הן אבני הבניין של היובל.
"שבע שבתות שנים" הן שיוצרות יובל.

כפי שראינו לעיל טעמה של שבת הארץ בפרשת בהר אינו סוציאלי (לא נאמר בה כפי שנאמר בשמות כ"ב, יא "ואכלו אביני עמך") אלא **דתי מובהק**: "שבת להי" – "לשם ה', כשם שנאמר בשבת בראשית" (רש"י).

כלומר השביתה מעבודת האדמה ושוויון הכול באכילת פירותיה מבטאים **הפקעת בעלות**, והכרה בבעלותו של ה' על הארץ, כדברי ר' אבהו ב: **21. סנהדרין לט ע"א**

מאי טעמא דשביעתא... אמר הקב"ה לישראל: זרעו שש והשמיטו שבע כדי שתדעו שהארץ שלי היא.

נמצא אפוא כי שבע השמיטות שעד ליובל הן מעין הכנה המכשירה את הלבבות למהפך הגדול של היובל, המבוסס על ההכרה "כי לי הארץ".

לכן אי-קיומה של שבת הארץ מבטא כפירה בהכרה היסודית ביותר הנדרשת מן העם: **ההכרה בבעלות ה' על הארץ.**

ללא הכרה זו וללא מימושה המעשי בשבתות הארץ, אין קיום של היובל, וביטול מצוות יובל משמעו דחיית התכנית האלוהית כולה לחיים הלאומיים בארץ, כלומר החזון החברתי של "ממלכת כהנים וגוי קדוש" בטל ומבוטל.

אולם הארץ ניתנה לישראל כפיקדון, בתנאי שיחיו בה מתוך תודעה "כי גרים ותושבים אתם עמדי", ועל פי תכנית חברתית מופלאה של אדון הארץ, תכנית שכולה לטובתם של ישראל.

הבעיטה בתכנית זו, בעיטה שראשיתה בביטול שבתות הארץ, **מפקיעה את זכותם של ישראל להמשיך ולחיות בה**, מביאה לגלות ולשממת הארץ, והתהליך ההיסטורי הכאוב הזה יגלה בדרך הקשה את בעלותו של ה' על הארץ.

"ממלכת כהנים וגוי קדוש".

אמנה חברתית זו הנפרשת לפנינו בפרשת בהר היא **אמנת "היובל"**, והמונחים המאפיינים אותה הם "דרור" (כ"ה, י) - "וקראתם דרור בארץ לכל יושביה" - וגאולה (כ"ה, כד) - "ובכל ארץ אחזתכם גאלה תתנו לארץ".

כל האמור בפרשת בהר קשור ליובל ומסתעף ממנו.

היובל כשנת גאולה בכל הארץ, אינו רק אירוע החל אחת לחמישים שנה ומשנה בבת אחת את כל החיים החברתיים והכלכליים בארץ, אלא הוא מקרין על חמישים השנים שלפניו ועל אלו שאחריו:

- ראשית, הוא קובע את מניין השנים ואת תודעת הזמן הלאומית. לוח השנים העולה מפרשת בהר טבוע בחותם של ספירה מתמדת לקראת היובל.
- שנית, הוא קובע את משטר הקרקעות בארץ. כל מכירת קרקע היא בעצם השכרתה לשני-תבואות עד ליובל, "והארץ לא תמכר לצמיתות כי לי הארץ". בחברה של עובדי אדמה, שהקרקע היא מקור פרנסתם העיקרי או היחיד. אולם קרקע זו אינה רק הבסיס הכלכלי של כל פרט ופרט: היא לו נחלת אבותיו, והדבקות בה היא חלק מן המבנה החברתי השבטי של עם ישראל בארצו (ראה במדבר ל"ו, ז).
- שלישית, היובל מצמצם מאוד את חוסר השוויון שיכול להיווצר בין בני ישראל. הוא מבטל כמעט לחלוטין את מוסד העבדות בתוך עם ישראל ויוצר חברה של בני חורין. על גואלו של אדם מישראל, דהיינו על קרובי משפחתו, מוטלת האחריות למנוע את הידרדרותו הכלכלית, ולשקם אותו כבן חורין אם הגיע לשפל המדרגה - להיות עבד לגר תושב.

כמה הוגי דעות ראו בפרשת בהר ביטוי להשקפה סוציאליסטית מתונה (ראה דבריו של הנרי ג'ורג' המובאים בספרה של נחמה ליבוביץ עיונים בספר ויקרא עמ' 422-423).

ואכן, ישנם קווי דמיון בין הפרקטיקה של השיטה החברתית המתוארת בפרשת בהר לבין עקרונות הסוציאליזם, כגון הלאמת אמצעי הייצור.

אולם חילון של פרשת בהר – כלומר תירגומה למונחים חברתיים פוליטיים מודרניים – מחטיא את העיקר.

לא תפיסה מעמדית היא העומדת ביסוד הפרשה, ואף לא תפיסת שוויון אוניברסלית. הנחות היסוד שלה שתיים הן:

- א. (כג) כי לי הארץ, כי גרים ותושבים אתם עמדי.
- ב. (נה) כי לי בני ישראל עבדים, עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים.

הארץ והעם - האדם והאדמה - הם קניינו של ה', והמפגש ביניהם התאפשר הודות ליציאת מצרים.

מהנחת היסוד הראשונה נובעים איסור מכירת הארץ לצמיתות ודין חזרת השדות ביובל,

ומהנחת היסוד השנייה נובעים מעמדו של הישראלי כבן חורין אף בהימכרו לעבדות, ויציאתו לחירות ביובל.

צירוף שני העקרונות הללו בשנת היובל יוצר את תנועת השיבה הגדולה (י) "ושבתם איש אל אחזתו, ואיש אל משפחתו תשב".